

СИМВОЛИСТИЧНАТА ПОЕЗИЯ НА ГЪРЦИЯ И СЛАВЯНСКИЯ ЮГ И ИДЕЯТА ЗА РЕГИОНАЛНА ЛИТЕРАТУРА

Албена Иванова (София)

Литературният живот на Югоизточна Европа от края на 19-ти и началото на 20-ти век разкрива сходни естетически тенденции в поетическото творчество на определени авторски кръгове. Съпоставянето на своеобразните черти в различните прояви на направлението «символизъм» в литературния регион, обхващащ значителен дял от територията на Балканския полуостров - Гърция, България, Сърбия, Хърватско и Словения, предоставя материал за изводи както в областта на теорията на сравнителното литературознание, така и за формирането на цялостен облик на литературната история на балканските народи.

Независимо една от друга, отделните балкански държави отбелязват в литературния си развой през този период предпочитание към нов тип поезия. Балканските поети, стремейки се да създадат нов тип национални литератури, които притежават универсална значимост, се обръщат към парнализма и символистичното изкуство на Европа. Регионалната традиционна литература не удовлетворява творческите им амбиции. Поетическото изкуство от този период съдържа елементи на диалог с време-пространството на чуждата поезия, от една страна, и типични характерни черти на поетическата образност, от друга страна. Поетите - символисти от тези балкански държави сътворяват естетически феномен, който пренася в нов литературно-културен контекст мотиви, теми и образи, присъщи на западноевропейския модернизъм. Символистите от Гърция и славянския Юг се отнасят към чуждото като към еталон за насоката на родните литературни процеси. Естетическият резултат от контакта с чуждата култура се проявява в поетически творби, в които се наблюдават ясно изразени сходства. Без да са контактували помежду си, балканските поети постигат близост в поетиката и стилистиката на стиховете си. Методологическото съдържание и значение на този вид естетически факти е посочено от българския компаративист Боян Ничев: «Под типологични сходства в съвременното сравнително литературознание се разбират такива форми на литературна общност и взаимност, такъв род литературни аналогии, които възникват независимо

една от друга... те могат да се явят и се явяват по различно време и на различни близки или отдалечени места».¹

Гръцката и южнославянската символистична поезия възприема естетическите модели на чуждия тип символизъм с цел - приобщаването на отделните национални литератури към универсалните характеристики на символистичното направление, което през този период отшумява в литературния континиум на Западна Европа. Поетичните образци доказват духовната близост между балканските поети, проявяваща се чрез типологичните аналогии, наблюдавани в съпоставката на художествените образи, мотивите, идеите.

Сходните особености на символистичното направление в Гърция, България, Сърбия, Хърватско и Словения дават основание да говорим за регионална литературна общност. Навлизането на новите културни знаци - символите в балканските литератури се осъществява посредством възприемането на начините за писане на лирика, проповядвани от скрижалите на направлението.

Символистичната литература в този регион се създава от следните автори: Йоанис Грипарис, Лорандзос Мавилис, Милтиадис Малакасис, Костас Хадзопулос, Апостолос Мелахринос, Сотирис Скипис, Йоанис Камбисис, Ламброс Порфирас, Костас Уранис, Наполеон Лапатиотис, Маркос Авгерис, ранният Ангелос Секилианос, Костас Кариотакис, Павлос Нирванас, слелият съдбата си с гръцката и френската култура провъзгласител на символизма в «Манифест на символизма» Жан Мореас (вастник «Фигаро», Париж, 18 септември 1886г.) и др.: българските символисти - Теодор Траянов, Пейо Яворов, Людмил Стоянов, Димчо Дебелянов, Николай Лидиев, Емануил Попдимитров, Христо Ясенов; сръбските символисти - Иован Дучич, Милан Ракич, Владислав Петкович - Дис, Марко Вранешевич, Сима Пандурович; хърватските модернисти - Антун Матош, Валдимир Назор, Владимир Видрич; словенските неоромантици - Иван Цанкар, Отон Жупанчич, Иосип Мурн и Драготин Кете.

Символистичната визия за света прониква на Балканите в резултат на ориентацията на младите творци към модернистичните идеи за ролята на изкуството в разкриването на душевността на лирическия субект. Въздействащата западна поезия е стимул за появата в този регион на разновидности, произтичащи от идеята за чисто изкуство, възпълнена от парнализма, и философията на индивидуализма.

Спокойствието на парнасистските образи - хлад, съвършенство, безстрастност, деперсонализация - съществува, макар и в еkleктично противоречие, заедно с типични символистични състояния: страдание с космически измерения, отчуждения и себевгълбяване в произведенията на Иован Дучич, Милан Ракич, Людмил Стоянов, Теодор Траянов, Пейо Яворов, Антун Матош, Йоанис Грипарис, Маркос Циримокос.

¹ Ничев, Б.: Основи на сравнителното литературознание, София 1986, с. 125.

Парнализмът е особено ярко изразен в поезията на Дучич и Ракич. Но най-дълбок отпечатък той слага у следните гръцки автори: Никос Камбас, Георгиус Дросинис, Йоанис Грипарис, ранния Секилианос, Никос Хандзарас, Наполеон Лапатиотис, Лорендзос Мавилис. В техните стихове проличава очевидно школовката у френските парназити Ередиа, Готие, Сюли Прудом и Франсоа Копе.

Често срещан мотив в балканската символистична поезия е преживяваният самотното страдание лирически «аз». Нейни ключови думи са: «тъга», «мъка», «печал», «скръб», «болка». Постоянна тема е интересът към отвъдното, към загадката на смъртта и небитието, към мистиката (Грипарис, Мелакринос, Траянов, Яворов, Дис, Пандурович, Матош, Жупанчич). Подобно на западните символисти тези поети бягат от действителността и се уединяват в миражния си свят от блянове и видения. В стиховете им преобладават песимистични настроения - безнадеждност, умора, отчаяние, меланхолия, тъжна мечтателност.

В актуализираните от символистите старогръцки митове имената на митологичните герои обозначават преживявания и чувства. Търсецят човешки дух и копнежът по завръщане в родния дом се символизира от Одисей (Сотирис Скипис; Николай Лилиев, Людмил Стоянов), извор на поетично вдъхновение и чувство за хармония е обаянието на горския бог Пан (Христо Ясенов, Николай Лилиев, Антун Матош, Владимир Видрич, Данко Анджелинович). В своите естетически търсения балканските символисти се опират върху древната културна памет на региона, за да я пресъздават в нов поетичен контекст съобразно концепциите за новия тип лирическа душевност - затворена в хармоничен свят на блянове и възжеления. Западните символисти също си служат с ореола на античната митология, но тук е необходимо да отбележим, че макар и появила се по-късно, гръцката и южнославянската символистична поезия не копира чуждите образци.

Близост между Запада и Балканите съществува в символистичния пейзаж и флоралните символи. Пейзажът отразява вътрешния свят на лирическия субект. Изграждащите пейзажа типични за европейската култура символи се възприемат от гръцките и южнославянските автори като изразители на душевни устои, вътрешна нагласа и естетически идеи. Символите - цветя и растения - доказват съпричастността на творците към тайнството на иносказателния поетичен речник, който съдържа всемирните съответствия. Най-често срещаните символи са: лилията - символ на непорочната чистота, кипарисът и върбата - символи на тъгата, градината - символ на Рая, теменугата - символ на болната декадентска душа, орхидеята - символ на нещастieto, розата - многозначен популярен растителен символ, който се появява в различни теми - любовта, непорочността, тайната на иносказанието. Балканските литератури, употребявайки универсалните символи след залеза на западноевропейския символизъм, реализират продължението на универсалния културен език на европейската цивилизация.

Специфичното светоусещане на гръцките и южнославянските символисти се проявява в образа на любимата. Тази тема показва няколко основни линии на интерпретиране на жената, които не се изключват взаимно у отделните автори. В поезията на Петкович, Траянов, Яворов, Грипарис, Дебелянов, Цанкар жената асоциира с представата за смъртта и скръбта; в стиховете на М.Ракич, Хадзопулос, Дучич, Вранешевич, Назор, Малакасис, някои стихове на Цанкар любимата се свързва с мечтите и неосъществените копнежи; у Мурн, Кете и Малакасис тя е невинно девойче - извор на радост и блаженство; Попдимитров, Жупанчич и Скипис създават романтични образи на жени, чиито имена носят ореола на далечно и непознато очарование - Лаура, Ема, Лисхен, Магдалина, Клара, Ефросина, Ирен (Попдимитров), Албертина, Маргарета, Жизела, Юлиана (Жупанчич), Рика, Навсика (Сотирис Скипис).

Особено важен за облика на символистичната поезия е образът на морето. Морето е пейзажът на душата. То може да обозначава и противоречиви реалности. Земното битие се схваща от българските символисти «като безмислено пътешествие всред необятна водна шир» («Неизбежност» - Ем. Попдимитров, «Весло» - Стоянов). Успокоението на инобитието същевременно е символизирано чрез пристанище, спасителен бряг, далечен остров и др. («Черна песен» - Дебелянов, «Земан път» - Траянов, «Да славим пролетта» - П. Яворов и т. н.).² В стихотворението «Остави своята лодка» на Хадзопулос животът се интерпретира двояко - той е, както стремех към красивото, така и загадка, поставяща много въпроси. Нирванас достига до идеята за безсмислието на страданието, оприличавайки сълзите на лирическият си герой на ненужно падащия над морето дъжд («Дъжд над морето»). Образът на морската шир репрезентира културните стойности на символизма в «Крайбрежието» на Малакасис. Лирическият герой се обръща с възторг към моряците, отпразвили се сред необузданите вълни към картонените кули на бляновете и приказните замъци.

Символистичната литература в Гърция, България, Сърбия, Хърватско и Словения показва общи тенденции в преодоляването на символистичните естетически възгледи. Ефектът на смътните образи и музикалният чар на стиха започват постепенно през второто десетилетие на века да губят атрактивното си място на сцената на литературния живот. Поетичният език придобива по-голяма конкретност. В него навлизат шумовете на реалността. Тези промени се наблюдават в литературната дейност на Хадзопулос, Порфирас, Скипис, Уранис, Малакасис, Дис, Дучич, Дебелянов, Стоянов, Жупанчич, Матош. Символистичната образност започва да се преплита с реалистични щрихи. Красотата на родната земя става тема на много стихове. Забележителен е

² Добрев, Д.: Огледалният свят на българския символизъм, в: Р. Йосева, Д. Добрев, О. Ковачев, А. Алипиева, Л. Попова, Интерпретации на класически текстове от българската литература - 1, Шумен, 1992, с. 59.

копнежът по патриархалния роден дом - жив спомен, към който се обръщат, към най-близките - майката и сестрата, чиято човешка топлина отдалечава поетите от символистичните блянове. Някои автори осмиват индивидуалистичните си увлечения (Хадзопулос, Дебелянов, Л. Стоянов). Кариотакис и Дебелянов започват да пишат сатира. Утвърждава се патриотичната тема, в която символите имат по-общодостъпно съдържание, тъй като са носители на националната идея. Нека споменем някои типични примери: сонета «Към младо Хърватско» на Матош, националните възжеления на Траянов, Дебелянов, Лилиев, Л. Стоянов, силните родолюбиви чувства на Дучич, Ракич, Назор, националната тема у Жупанчич, опиянението на представителя на Ионийската поетическа школа Мавилис. Впечатлява ни «спокойното чисто утро на Егея» и разпукването на «розата-гръцки ден» в четиристишието «Гръцко утро» на Нирванас. Възторг от величествената красота на столицата изпълва стихотворението «Атина» на Циримикос.

Разгледаните литературно-естетически факти ни позволяват да направим някои заключения относно регионалния характер на символизма в това географско пространство. Типологическият подход разкрива единна поетична образност. Върху облика на балканския символизъм слагат траен отпечатък влиянията на западноевропейския символизъм, без обаче да засегнат самобитните черти на тази поезия. Типологичните сходства, които се наблюдават в посочените групи от автори, хвърлят светлина върху общобалканските литературни процеси, както и биха послужили като стъпка в изясняването на особеностите на символизма в литературната история на Европа.